

Tíðarmyndir í gandaspegli

Oddvör Johansen: Á káta horninum - ein spegilsmynd av kenslum og lívi. Mentunargrunnur Stundatöfagsins 1995. 133 s. 160 kr.

Onkur hveppist í valeyst við av mínum samanburði, men tá ið tú hefur lisið nýggja savníð hjá Oddvör Johansen, so renna stubbarnir hjá Trónda Olsen tær í huga. Eins og Oddvör skrifar hann um alt ímillum himmal og jörð. Hann sigur frá lötum á bygd, um hetta at smoyggja aldargamlar (ó)vanar av sær, hugsaðum ólavssøkuferðum, Jóannes bónda, vitjan í Noreg og so heimbygdini. Oddvör sigur frá lötum í Havn, frá ymsum hon finnar á ovastalofuð, og hvørji minnir tað vekir, frá døgnum uppundir jól, frá gummuni, men fremst í huganum er heimbyrurin. Tú kanst fyrri báðar partar hevda, at tað ikki er evnið, tey umrøða, sum er tað áhugaverda, men máttin tey gera tað uppá.

Kortini er tað ikki so, at

»Á káta horninum« beinleiðist líkist »Stubbarnir« hjá Trónda Olsen. Tey hava tað fjølbroytta evnisvalið og hugleiðingina í felag, og hartil ein ávísan romantiskán dóm. Fyri Trónda part stavar hetta frá, at hann situr avbyrgdur frá heimlandinum og skrifar - tað mesta er skrivað í Danmark undir krígunum - meðan tað fyrri Oddvørs part stavar frá, at hon er fullkomiliga forelskað í Havnini. Men meðan »Stubbarnir« er hugleiðingar øll sum hon er, so eru bæði stuttsögur og yrkingar sloppar upp í part »Á káta horninum«.

Gev okkum Skipper Skræk

Oddvör leggur fyrri við einum tátti, hvørs spei ikki er púra ólíkt tí hjá Trónda í »Talið varliga« (»Frættu tit, hvat Rasmus segði?«) »Havnargentan« syngur er um málið, har hævundsins sjálfstøðuga fatan kemur til sjóndar. Hon vil loyva sær at varðveita og brúka sít

harnamál. Ikki uttan fyrilit, men við varsemi royna at taka tað besta burtur úr talumálinum og flyta tað yvir í skriftmálið. Tann lætti málbúður, sum er eitt eyðkenni hjá Oddvör Johansen, er ikki tilvildarligur, hann er medvitin og gjøgnumhugsadur. Tá ið hævundurin brúkar ávís orð øðrvísi enn vanligt er í skriftmálinum ella øðrvísi orð, enn lagt verður upp til skal vera hevd, so veit hon nett, hvat ið hon ger. Aftan fyrri ta miltu meðferðina býr ein sterkur vilji.

Lagið til »Havnargentan kvøður« er kabarettisangur við tí mergjaga niðurlagnum: »Ja, koyr alt tað gamla vekk, / og gev okkum Skipper Skræk. / Gjev okkum, Familiejournalen, / Tempo og Skipper Skræk.« Á henda hátt fáa vit spei í øðrum potensí.

Harmur og gleð í felag tey reika

Tað tykist kortini ikki, sum tað bara er hugburðurin

mótvegis málinum sum er broyttur. Í »Høvuðsstaðurin í kreppu« verður í barokkari frásøgn frá leistovuni á Býarbókasavninum vist, at havnarfólk nú á døgum helst vilja sæta sær sjálvum. Kreppan er ikki bara uttan um okkum, hon er eisini inni í okkum.

Íblásturin til fyra frásagnir er rudding uppi á ovastalofuð, har ymsir lutir vekja minnir. Lummalýktin hjá beiggjanum, dukkustovan frá krígunum, svimjadraktin hjá systri og ein mynd av bátasmiðjuni hjá abbanum. Lættar og undirhaldandi eru tær, men líðing eigur eisini sín lut. Somuleiðis í hugleiðingini um gummuna, har musikkur og gerandisdagurin ganga upp í eina hægri eind, men sum eisini var fyrri, »tá ið skalvurin leypu«.

Tað lætta, skálkabrosið, eyðkennir í fittan mun søgnar hjá Oddvör Johansen, ið fevna frá skóðbúðini í Vágsbotni og upp á Skælingsfjall, og úr SMS til

Múrin í Kirkjubø. Hon skrifar og tosar um alt í senn og ger á henda hátt eina lýsing av Havnini í 90unum, um somu tíð sum hugurin ferðast aftur til sakleysari dagar.

»Ein spegilsmynd av kenslum og lívi« er bæði undirtitill á savninum og titill á seinastu søguni, hvørs kjarni á henda hátt fær metastatus og verður galdandi fyrri alt savníð. Orðini eru ein lýsing av 5. symfoní hjá Carl Nielsen, og danski komponisturin hevur ein serligan leiklut í stuttsøguni, sum snýr seg um eina ommu, hennara børn og barnabørn, men fyrst og fremst um at liva og uppliva hóast aldur.

Frásøghatturin kann í fyrstani tykja eitt sindur fløkt, tí tað verður skift ímillum tankarnar hjá persónunum og beinleiðis talu, men skjótt er lesarin fullkomiliga greiður yvir, hvør ið hugsar og sigur hvør.

Omman er vorðin gomul, og orðini hava tað við at fara burtur, men annars bílar ikki. Tað tykist sum hon hevur nógv størri livshug enn børnini, og tá ið hon flytur á elliseim, finnur hon sær ein vinmann. Hesin eitur sjálvandi Karl Nielsen, og saman hugna tey sær og

gera eina útferð. Tá ið hann varliga mussar hana, hugsar hon: »Eru vit, tá ið saman kemur, tað sama alt lívið?«

Tann gamla ger í søguni meira enn einaferð vart við, at tað ikki snýr seg um at skilja list, um tað so er tónleikur ella málningalist, tað snýr seg um at uppliva. Og hetta er júst hennara stóða mótvegis tilveruni.

Savníð verður lokað av tí hjartanemandi yrkingini »Her liggur ein skuggi«, um beiggjan sum liggur á deyðastrá. Sótársongin við angst og trega verður sett upp imóti tøjldrunum, sum syngja »um barndómsins land« við lyftum og vónum. Eftir er bara at biðja.

Frásagnirnar í »Á káta horninum« eru sum heild frískligar og undirhaldandi, og lesarin kennir seg væl undir lesnadanum. Savníð kann sammetast við eitt kramarhús við blandaðum bómum, har tey einstøku bómmini eru ólík, men tað er ongantíð ivi um, at bómhvírknið er tað sama.

PS: Hvussu ber tað til, at bókin ikki eitur »Á Glade Hjørne«?

Jógvan Isaksen

Andreassen og Joyce

Tíðarhóskandi hugleiðingar um smáar, epaniskar søgur

Tey trý stuttsøgusøvnini hjá Hanusi Andreassen »Dóttir av Proteus«, »Við tendarum lyktum« og »Hotel Heyst« munnu (ikki minst stílistiskt) teljast millum bestu og týðningarmestu verkini í nýggjari føroyskari bókmentasøgu. Tað var tí ikki burturvið, at Jógvan Isaksen, sum annars trúfast hevur roynt at fevnt allar føroyskar rithøvundar, í 1993 gav út bókina »Í hornatøkum við Prokrustes. Stuttsøgurnar hjá Hanusi Andreassen«.

Tað er ikki ætlanin at ummæla bókina, men eg fari at triva í nakað, sum eftir mínum tykki er dottið burturímillum í viðgerðini hjá Jógvan Isaksen. Í innganginum roynir hann at nærkast eini almennari stuttsøgudefinið, men hann kastar skjótt frá sær: »Hvat eyðkennir so stuttsøguna í mun til skaldsøguna? Sum nevnt er tann greiðasti munurin longdin, men markið er flóttandi, og ivamálið stinga seg í heilum upp. Hóast hetta, so er ein stóðarmeting ivaleyst einasta gongda leiðin...«. Tað er eins og Jógvan Isaksen letur seg darva av jarðbundnum »common-sense«, kanska fyrri ikki at gera bókina hjá sær ov tor-skilda og spekulativa letur hann eina nærri lýsing av ávikavist skaldsøguni og stuttsøguni fara, men tað er stórt spell, tí júst í eini

greining av stuttsøguni sum so kundi mangt áhugavert stungið seg upp.

Smáar skaldsøgur

Stuttsøgurnar hjá Hanusi Andreassen hava eitt høvuðseyðkennið: tær minna um heilt smáar skaldsøgur, t.v.s. ístaðin fyrri sum klassiskar stuttsøgur at samla seg um eina (helst óvanliga) hendin, lýsa tær persónar, stríð, sálárliga broytingar o.s.f.r., og tann einstaka hendin verður tí partur av einari stóri heild (sum í eini skaldsøgu). Harafturat hanga tær saman, burtursæð frá einstøkum undantøkum lýsir »Dóttir av Proteus« smádrongin á bygd og tey fyrstu unglingarárin. »Við tendarum lyktum« lýsir tað byrjandi vaksnamannalívið og »Hotel Heyst« árinu sum tilkominn (hendan samanhangið hevur Jógvan Isaksen sjálvsagt við). Avgerandi er tað kortini, at søgurnar ikki bara kunnu lesast kronologiskt, tær kunnu eisini tulkast øðrvísi, meiri abstrakt, sum ein simultant prisma spjelling, eitt slag av bókmentalogari kubismu: um somu tíð sum smádrongurin á bygd etur døgurða, kemur ein eldri maður á vitjan á einum sjúkhusi, ein studentur gongur í sinum lagi og droymir í Keymannahavn o.s.f.r.

Stuttsøgur við júst somu

eyðkennum eru at finna í kenda savninum »Dubliners« eftir James Joyce (1882-1941). Savníð kom út í 1914. Sjálvur legði Joyce dent á, at endamálið við stuttsøgnum var at lýsa býin Dublin úr fyra sjónarhornum: barndómur, ungdomur, vaksnamannalív og alment lív (Hanusi Andreassen hevur sjálvur týtt seinastu søguna í savninum: »The Dead« á føroyskum »Tey Deyðu«. Allar søgurnar eru merktar av einum drálandi lagi, persónarnir tykjast onkursvegna avlammir í atferð; fáa ikki sagt tað, teir vilja - teir eru ikki ólíkir persónunum í søgunum hjá Hanusi Andreassen, sum altíð sita sjóvarfallið av sær, ikki finna tað, teir leita eftir ella í hvussu er bert

hálvavegna gerast klókari og uttan at hava orð fyrri tí.

Stuttsøgurnar hjá Hanusi Andreassen skulu sjálvsagt ikki skerst niður til føroyskar skuggar av teimum hjá Joyce, tær hava sín egnu eyðkenni og onnur árin hóast (ikki minst Heðin Brú). Men tað serliga skapið, Joyce gav sínum stuttsøgum, sæst aftur hjá Hanusi Andreassen. Umráttundur sundurbýtingina í aldursrúm eru stuttsøgurnar hjá Joyce kendar fyrri at lata tøgna vera sigandi, tað merkir, at tær t.d. ikki seta orð á aðaltáttin í tí tær viðgera, men ístaðin mæla rúndan um. Á tann hátt fáa tær umvegis varpa ljós á fyrbrigdi ella kenslur, ið ið látt lata seg konkretisera. Afturat hesum kemur tor-skilda hugtakið »epifani«, sum miðaldarteologar brúktu um serliga religiøsar tilburðir, t.d. tá teir vildu vísa á, at Gud hevði givið eitt tekin og harvið veitt menniskjunnserliga vitan (»epifani« er upprunnliga greið og merkir ístuttum opbering). Joyce, sum gekk í jesuitiskum skúla og tí skuldi terpa miðaldarheimspeki, kom fram á hugtakið í bókaverkunum hjá Thomas Aquinas (1225-1275), hann umskapaði tað (gjörði tað verðsligt/bókmentligt), og gjörði tað tí næst til sít eigna: í søgunum hjá sær letur hann persónar

hoyra ella síggja eitthvørt, ið bráliga fær teir at rakna við og broytast.

Beinleiðis epaniskar lýsingar eins og tær hjá Joyce eru sjálvsagt ikki at finna hjá Hanusi Andreassen, men m.a. hetta brotið úr søguni »Tann bláa kannan« letur seg lættliga lesa sum eitt epanískt umskifti: »hetta at standa ein kvirran dag við eitt vatn, ið er blankt sum ein spei, knappliga følist eitt lítið lot, spegilin stökkur sundur í túsund evarska lítla aldur, ein skulturan fer tær gjøgnum hugan«. Lýsingin er stillfær, ljóðleys, vatnið verður brúkt sum mynd, tí ein beinleiðis greining av sálárliga umskiftinum ikki er møgulig. Aftaná eitt reglubrot stendur: »Soleiðis kendist tað ta allarfyrru tíðina. Seinni, tá ið broytingin gjörðist meira týðilig, sansaði eg hana sum tað, hon var - eitt umskifti í perspektivi...«. Í fyrstu atlugu kundi profant verði sagt, at tað rætt og slætt snýr seg um forelskilsi og einki annað, men broytingin er ikki tíðaravmarkað, hon er varug. Persónurin verður ongantíð tann sami aftur.

Bókmentalogar rembingar

Við hesum verður lagt upp til eina samanberandi (komparativa) lestrategi. James Joyce kann avdúka og gera skiligt ymskt í stuttsøgnum hjá Hanusi Andreassen. Men seinastu 20 árin hevur samanberandi bókmentagransking ikki verið nógv virkin, tey flestu hava arbeitt við dekonstruktivistiskum ella ymskum psykoanalytiskum áskoðanum. Sjálvur hevur Hanns And-

reassen í biografiska bókmentaverki sínum um Janus Djurhuus fingið íblástur frá psykoanalytiskum granskarum sum navnfara professaranum í enskum og amerikanskum bókmentum í Zürich Elisabeth Bronfen. Nú aldarskiftið nærkast, hóast kortini eitt ávíst støðuloyti, nógv áskoðanir bjóða seg fram samstundis: »New Historicism«, kognitivur semantikkur, nýggi biografisma o.s.f.r. Tað er týðiligt at leita verður eftir nýggjum grundarlagi, roynt verður at finna tófatesti eftir marxistiska og dekonstruktivistiska ágangin. Ein nýggjur samanberandi (neokomparativur) framferðarháttur, ið ikki blint endurtakar tann gamla, men roynir at læra av royndunum tey seinastu árin, hevur eisini verið frammi.

Tað er ikki lætt at siga, hvønn skúla, hvørja bókmentalogu áskoðan, Jógvan Isaksen byggir á í bók síni um stuttsøgurnar hjá Hanusi Andreassen. Eftir øllum at døma lænir hann frá nógvum ymskum áskoðanum ísenn og einki ringt um tað (bókin er frálík). Men hann smæðist ikki fyrri at gera samanberingar bæði við Sartre, Kafka, Sherwood Anderson, H. G. Wells, Herman Hesse og mangar aðrar, og tí er tað lógið, at hann ikki nevni James Joyce.

Bergur Djurhuus Hansen